כִּי מְשַׁוּוּ – כשממנים בֵּית דִּין שָׁלִיחַ במקום שליח הבעל, האם צריך למנותו בְּפָנָיו של השליח הראשון, **אוֹ** אפילו **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו**. אחר ששאל רבא שאלה זו **חֲזַר וּפַשְׁטַהּ** – והשיב, שיכולים למנותו בֵּין בְּפָנָיו של הראשון וּבֵין **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו**, וכמו שפסק רבא לעיל במעשה שבא לפניו. וכן **שָׁלְחוּ מִתָּם** – משם, מארץ ישראל, שאפשר למנות את השליח השני **בֵּין בְּפָנָיו** וּבֵין **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו**:

אחר שהוזכרו בגמרא (לעיל כט:) דברי המשנה באומר הרי זה גיטך אם לא באתי, מביאה הגמרא נידון דומה: מעשה בַּהֲהוּא – אותו אדם, שקודם שהלך מעירו נתן גט לאשתו, ולא גירשה באותה שעה, אלא **דְּאָמַר** לעדי הגט, **אִי לֹא אֲתֵינָא** – אם לא אשוב לעיר זו **עַד תְּלָתֵין יוֹמִין** – עד שלושים יום, **לֶיהֱוֵי גִּיטָּא** – יחול הגט, אבל אם אשוב בתוך הזמן לא יחול הגט. **אֲתָא** – בא הבעל ביום השלושים ורצה להיכנס לעיר **וּפַסְקֵיהּ מָבָרָא** – והפסיקו הנהר, ולא יכל לבא לעיר קודם שיעבור יום השלושים. **אָמַר** לְהוּ הבעל לעומדים מעבר לנהר, **חֲזוּ דַּאֲתָאי חֲזוּ דַּאֲתָאי** – ראו שבאתי, ולפיכך נתבטל התנאי ולא יחול הגט. **וְאָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא שְׁמִיעַ מַתְנָא** – אין נחשב שבא לעיר, ואף שאנוס הוא, אין טענת אונס בגיטין, וקיים תנאו והגט חל.

הגמרא מביאה עוד מעשה באונס בגיטין: מעשה בַּהֲהוּא גברא שנתן גט לאשתו, ולא גירשה באותה שעה, אלא **דְּאָמַר** לְהוּ לעדי הגט, **אִי לֹא פַּיְיסְנָא** לָהּ – אם לא אפייס את אשתי **עַד תְּלָתִין יוֹמִין, לֶיהֱוֵי גִּיטָּא** – מעכשיו יחול הגט, ואם אפייסנה לא יחול הגט. **אֲזַל פַּיְיסָהּ** – הבעל את אשתו בדברים, **וְהֵיא לֹא אִיפַּיְיסָא. אָמַר רַב יוֹסֵף**, הגט חל, שקיים הבעל תנאו ולא פייסה, שהרי **מִי יָהֵיב לָהּ** – האם נתן לה **תַּרְקָבָא דִּדִינָרֵי** – שלושה קבין של דינרים **וְלֹא אִיפַּיְיסָא**, אולי אם היה נותן לה כך היתה מתפייסת, וכיון שלא השתדל לפייסה בכך, קיים תנאו והגט חל. ואף שאין לו דינרים ואנוס הוא, אין טענת אונס בגיטין.

אִיכָּא דְּאָמְרֵי – יש אומרים שכך **אָמַר רַב יוֹסֵף**, הגט בטל, שהבעל פייסה, ואף שלא נתרצתה אין נחשב כאילו לא פייסה, שהרי **מִידֵּי תַּרְקָבָא דִּדִינָרֵי בָּעֵי לְמִיתַּב לָהּ** – האם צריך לתת לה שלושה קבין של דינרים, והרי אין לו ואנוס מלפייסה בכך, ויש טענת אונס בגיטין. ובמה שיכול **הָא פַּיְיסָהּ, וְהֵיא לֹא אִיפַּיְיסָא**, וכיון שלא קיים תנאו, הגט בטל.

הגמרא מבארת מחלוקת הלשונות: **הָא** – הלשון השניה בשם רב יוסף שלא קיים תנאו והגט בטל, נאמרה **כְּמַאן דְּאָמַר** במסכת כתובות (ב:) שֵׁשׁ טענת **אוֹנֶס בְּגִיטִּין**, **וְהָא** – הלשון הראשונה בשם רב יוסף שנחשב שקיים הבעל תנאו, נאמרה **כְּמַאן דְּאָמַר** שאֵין טענת **אוֹנֶס בְּגִיטִּין**:

משנה

אחר שלמדנו לעיל (כח.) שמעמידים הבעל בחזקת חי, מביאה משנתינו ענין דומה, שמפרישים תרומות מעשרות לכהן וללוי בחזקת שהם חיים. וכן שתיקנו חכמים שהמלוה יכול לגבות חובו מתרומות ומעשרות:

הַמַּלְוֶה אֶת הַכֹּהֵן וְאֶת הַלֵּוִי וְאֶת הֶעָנִי, על מנת **לְהִיוֹת מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן מַחֲלָקָן** – שיהיה המלוה מפריש תרומות ומעשרות כדי לגבות חובו ממתנות הכהן או הלוי. ובמקום שיתן המלוה ללוה את חלקו מן המתנות, יגבה המלוה מעותיו מהם, ושווי הפירות יהיה תמורת ההלואה. וכשמפריש המלוה תרומות ומעשרות כדי לגבות חובו, **מַפְרִישׁ** הוא **עֲלֵיהֶן בְּחֶזְקַת שֶׁהֵן** – הכהן הלוי או העני **קַיָּמִין**, וראויים המתנות הללו להינתן להם. **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא מֵת הַכֹּהֵן אוֹ הַלֵּוִי אוֹ** שמא **הֶעָשִׁיר הֶעָנִי**, וכן שמא מת העני [שאם מתו צריך ליתן המתנות לאחרים ואינם יכולים להיות תמורה למעות ההלואה, ואין המלוה גובה חובו מהן], מפני שמעמידים אותן בחזקת שהם קיימין, והעני חזקתו שעדיין עני הוא, שעשירות היא דבר לא שכיח, וכמו שיבואר בגמרא (ע"ב).

מֵתוּ הכהן הלוי או העני, קודם שהפריש המלוה תרומות ומעשרות, ושוב אין המלוה יכול לגבות ממתנותיהם את חובו. אם רוצה הוא לגבות חובו ממתנות אלו **צָרִיךְ** המלוה **לְיַטּוֹל רְשׁוּת מִן הַיּוֹרְשִׁים** שאם ירצו לפרוע את החוב של הנפטר, וראויים הם לקבל תרומות ומעשרות, וירצו גם שיגבה המלוה חובו מן המתנות, יכול המלוה להפריש המתנות ולגבות מהם חובו. **וְאִם** המלוה **הַלָּוָן** לכהן ללוי או לעני **בְּפָנֵי בֵית דִּין**, על מנת שיגבה חובו מן המתנות שעתידים לבוא בחלקם של הלווים, ומתו הלווים קודם שהפריש המלוה מתנותיהם, **אֵינוֹ צָרִיךְ לְיַטּוֹל רְשׁוּת מִן הַיּוֹרְשִׁין**, שגם בלא רשותם הטילו בית דין את חובו של הנפטר על כל שבט הכהונה או הלויה, או על כל העניים, ויגבה המלוה חובו ממתנותיהם. ויש כח ביד בית דין לעשות כן, שתקנת השבט הוא שימצאו מעות להלואה:

גמרא

שנינו במשנה שהמלוה גובה חובו מן התרומות והמעשרות. שואלת הגמרא, איך יתכן שיעשה כן **וְאַף עַל גַּב דְּלֹא אָתוּ** – אף שלא באו התרומות והמעשרות **לְיָדֵיהּ** של הכהן או הלוי, ואם לא הגיעו המתנות לידי הלוה, איך זכה במתנותיו שיחזור המלוה ויזכה בהם כדי לגבות מהם חובו. וכיון שלא באו לידי כהן, גם לא קיים מצות נתינה.

הגמרא מביאה שלושה אופנים ליישב שאלה זו: מיישבת הגמרא, **אָמַר רַב** משנתינו עוסקת **בְּכהן** או לוי שהם **מַכָּרֵי כְּהוּנָּה וּלְוִיָּה** – שרגיל הישראל לתת המעשרות להם, ולכן מתייאשים כל הכהנים והלוים ממתנות אלו, ונחשב שזכה הכהן או הלוי במתנות, ויכול המלוה לעכבם לעצמו. וכן עני הרגיל לקבל מן המלוה מעשר עני, מתייאשים כל העניים ממעשר זה וכאילו זכה בו העני.

באופן נוסף מיישבת הגמרא, **וּשְׁמוּאֵל אָמַר**, שהמשנה עוסקת **בְּמָזְבֶּה לָהֶם** המלוה ללווים את מתנותיהם **עַל יְדֵי אֲחֵרִים**, וחוזר המזכה ונותן המתנות למלוה.

יישוב שלישי משיבה הגמרא, **עוּלָּא אָמַר, הָא מַנִּי** – מי הוא שמשנתינו סוברת כמותו, שהכהן או הלוי זוכים במתנותיהם בלא שיגיע לידיהם, **רַבִּי יוֹסֵי הִיא, דְּאָמַר עָשׂוּ** חכמים **אֶת מִי שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה** מן הדין מפני שלא עשה קנין **כְּאִילּוּ עָשָׂה** קנין **וְזוֹכֶה** מן הדין, ואף כאן עשו את הלוה כמי שזכה במעשר, וחוזר המלוה ומעכבו לעצמו. הגמרא מבארת מחלוקת רב, שמואל ועולא: **בּוּלְּהוּ** – שמואל ועולא, **קָרֵב לֹא אָמְרֵי** – שמדובר במשנה שהיו הלווים 'מכרי כהונה', כי **בְּמַכָּרֵי** כהונה ולויה' **לֹא קָתָנֵי** – לא התפרש במשנה שמדובר דווקא כך, ואין לדחוק ולהעמיד המשנה באופן זה. וכן רב ועולא **בִּשְׁמוּאֵל לֹא קָאָמְרֵי** להעמיד את המשנה כשמואל שמדובר בשזיכה המלוה המעשרות ללווים על ידי אדם אחר, כי **בְּמָזְבֶּה** על ידי אחרים' **לֹא קָתָנֵי** ואין לדחוק ולהעמיד המשנה באופן זה. וכן רב ושמואל **בְּעוּלָּא נָמֵי לֹא אָמְרֵי** שהעמיד המשנה כרבי יוסי הסובר שעשו את שאינו זוכה כזוכה, כיון **שֶׁבִּיחִידָאָה** – כדעת יחיד **לֹא מוֹקְמִינַן** – אין להעמיד את המשנה, ועדיף להעמידה אף כדעת חכמים החולקים על רבי יוסי (ב"מ יב.).

הגמרא מביאה ברייתא בה למדנו חמש הלכות בהלואה שפרעונה ממתנות הכהונה: **תָּנוּ רַבָּנָן, הַמַּלְוֶה מָעוֹת אֶת הַכֹּהֵן וְאֶת הַלֵּוִי וְאֶת הֶעָנִי** על מנת **לְהִיוֹת מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן מַחֲלָקָן** של הכהן הלוי או העני במתנות, הרי הוא **מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן בְּחֶזְקַת שֶׁהֵן קַיָּמִין**, וכמו שנתבאר לעיל.

ומוסיפה הברייתא חמש הלכות בענין זה, ואלו הן: דין ראשון אומרת הברייתא, **וּפוֹסֵק עִמָּהֶן** – מותר למלוה להתנות שיקבל עבור מעות הלואתו מפירות המעשרות **בְּשַׁעַר הַזּוֹל** – אם יוזלו הפירות בשעת הפרשת התרומות ומעשרות, יכול המלוה להתנות

המשך בעמוד רו

שיקבל הפירות במחיר הזול ובמידה גדולה יותר ממה שהיה מקבל עכשיו בעד מעות ההלואה.

דין נוסף מבואר בברייתא, וְכֵן אֵין בּוֹ מִשּׁוּם הלואה זו מַשּׁוּם רִבִּית, ויכול המלוה להתנות עימהם 'כך בכך', היינו שיקבל מידה ידועה של פירות מן המעשרות כנגד מעות ההלואה, כפי שווים של הפירות בשעת ההלואה, ויקבל מידה זו בשעת ההפרשה אפילו אם יתייקרו אז הפירות ויהיו שווים יותר ממעות ההלואה, ונמצא שיקבל המלוה יותר ממה שהלוה להם, אף על פי כן אין בזה משום ריבית, ואפילו לא יצא השער ואין מחיר הפירות קבוע בשוק, וכפי שיבואר הטעם בסמוך.

דין נוסף מבארת הברייתא, וְחוּב זה אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶתּוּ – אף אם תעבור עליו שנת השמיטה לא ישמט החוב, ויכול המלוה לגבות חובו מן המעשרות בשנה השמינית, כמו שיבואר הטעם בסמוך.

דין נוסף אומרת הברייתא, וְאִם בָּא המלוה לַחֲזוֹר בו שלא לגבות חובו מהמעשרות אלא רוצה לתבוע את מעותיו מן הלוה, אֵינוֹ חוֹזֵר, וכמו שיבואר בסמוך.

דין נוסף אומרת הברייתא, שאם נִתְעַשְּׁרוּ הַבְּעָלִים – המלוה, מלגבות את מעות ההלואה מן המעשרות, כגון שנשדפו שדותיו, אֵין מַפְרִישׁ מעשרות עֲלֵיהֶם – בשבילם כדי לפרוע את חובם, גם אם תשוב התבואה ותיצמח, לְפִי שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין עַל הָאָבוּד – אין גובים חוב מתרומות ומעשרות כשכבר נתייאש מן החוב, שמאחר שפקע החוב הרי המתנות שייכים לכהן וללוי ואינו רשאי לעכבם לעצמו.

הגמרא מבארת את חמש ההלכות שחידשה הברייתא: אָמַר מַר, שהמלוה פּוֹסֵק עִמָּהֶם – מותר לו להתנות שיקבל פירות או תבואה כְּשַׁעַר הַיּוֹם – אם יוזלו הפירות בשעת ההפרשת התרומות ומעשרות, יקבל המלוה את הפירות בזול ובמידה גדולה יותר ממה שהיה מקבל עכשיו נגד מעות ההלואה. שואלת על זה הגמרא, פְּשִׁיטָא שמותר לפסוק כשער הזול כמו בכל מקח, ואין בזה משום ריבית כיון שהמלוה מקבל פירות כשווי המעות, ומה חידשה הברייתא בדבריה. משיבה הגמרא, הָא קָא מַשְׁמַע לָן – הברייתא באה לחדש שאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּסַק המלוה שינתנו לו הפירות כשער הזול הרי זה כְּמִי שֶׁפָּסַק דְּמֵי, ומה שאמרה הברייתא שפוסק עימהם כשער הזול, כוונתה שכשפוסק המלוה עימהם לגבות חובו מן המעשרות, ממילא יהיה זה כשער הזול אף אם לא אמר זאת במפורש.

דין נוסף שהוזכר בברייתא, שיכול המלוה לפסוק על הפירות גם אם לא יצא השער וְאֵין בּוֹ מִשּׁוּם רִבִּית. שואלת הגמרא, מַאי טַעֲמָא – מדוע אין בו משום ריבית, והרי בכל מקח כשרוצה לפסוק על הפירות, שרוצה ליטול פירות לאחר זמן בשווי המעות שנותן עכשיו, אם אין למוכר פירות אלו בשעת הפסיקה, או שלא נקבע מחיר הפירות בשעת הפסיקה, יש בזה איסור מדרבנן משום ריבית. משיבה הגמרא, כֵּיוָן דְּכִי לֵית לֵיהּ – כיון שאילו לא היה למלוה פירות להפריש מעשרות, כגון שנשתדפו שדותיו, הרי לֹא יָהֵב לֵיהּ – אין הלוה חייב לפרוע לו את החוב, שכך הסכימו ביניהם שלא יגבה המלוה את החוב אלא מהמעשרות, לכן כִּי אִית לֵיהּ – אם יש לו מהיכן לגבות נַמִּי – גם כך אֵין בּוֹ מִשּׁוּם רִבִּית.

הדין השלישי שחידשה הברייתא, וְאֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶתּוּ – שאף אם תעבור עליו שנת השמיטה לא ישמט החוב. ומבארת הגמרא, משום דְּלֹא קָרִינָא בֵּיהּ בחוב זה 'לֹא יִגֹּשׂ', שהתורה אמרה (דברים טו ב), 'שְׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֶּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא יִגֹּשׂ אֶת רֵעֵהוּ', שהשביעית משמטת רק מי שבידו להיות נושה ונוגש ברעהו, וכאן אין המלוה יכול להיות נושה בלוה, שהרי כך התנו שיהיה גובה חובו מהמעשרות ולא מן הלוה.

הדין הרביעי שחידשה הברייתא, וְאִם בָּא המלוה לַחֲזוֹר בו שלא לגבות חובו מהמעשרות אלא מן הלוה, אֵינוֹ חוֹזֵר, מבארת הגמרא, אָמַר רַב פָּפָּא מה ששנינו בברייתא שאינו יכול לחזור בו, לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁבָּעַל הַבַּיִת – המלוה, הוא אינו יכול לחזור בְּמה שסיכם עם הַכֹּהֵן שהחוב יפרע על ידי התרומות. והטעם, מפני שנתן לכהן מעות וזכה בהם הכהן, ואילו המלוה אין לו דבר לקבל מהכהן שיהא בזה חסרון כשלא משכו לזכות בו, אֲבָל הַכֹּהֵן בְּבַעַל הַבַּיִת אִם בָּא לַחֲזוֹר שלא יגבה המלוה את חובו מהפירות אלא הכהן יפרע החוב במעות, חוֹזֵר, והטעם שיכול הכהן לחזור בו דְּתָנַן – שנינו במשנה (ב"מ מד.) לענין מקח בפירות שאם נָתַן לוֹ הקונה למוכר מָעוֹת בעד הפירות וְלֹא מָשַׁךְ הֵימֶנּוּ המוכר את הַפֵּרוֹת, יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ:

הדין החמישי שחידשה הברייתא הוא, שאם נִתְעַשְּׁרוּ הַבְּעָלִים – המלוה, מלגבות את מעות ההלואה מן המעשרות, כגון שנשדפו שדותיו, אֵין מַפְרִישׁ מעשרותיו עֲלֵיהֶן – בשביל הכהן הלוי או העני, כדי לפרוע מהם את חובם, לְפִי שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין עַל הָאָבוּד – אין גובים מן התרומות ומעשרות חוב שכבר נתייאש ממנו:

שואלת הגמרא פְּשִׁיטָא – דין פשוט הוא שמאחר ועל מנת כן הלוהו שלא יגבה אלא מן המעשרות של שנה זו ונשדפו שדותיו שאיבד את מעותיו ושוב אינו יכול להפריש עליהן, ומפני מה הביאה הברייתא דין זה. משיבה הגמרא, לֹא צְרִיכָא – ודאי עוסקת הברייתא שנתייאשו הבעלים בְּדְאַקְּוֹן – שנתייבשו העלים כאשר כבר גדלו ועלו בקנה שלא שכיח שיתייבשו לגמרי, מַהוּ דְּתֵימָא – בלא דברי הברייתא היינו אומרים שאַקְּנָתָא – יובש העלים כשהן בקנה מִילְּתָא הִיא – חשובה היא כתבואה מתוקנת, כיון שעתידה להיתקן, שאינו מצוי שמתייבש באופן כזה שלא יחזור לתיקונו, ואם כך אין היאוש של המלוה נחשב יאוש, ובשתחזור התבואה ותתקן יכול המלוה לגבות ממעשרותיו את חובו, קָא מַשְׁמַע לָן שאין הדבר כן, אלא כיון שנתייאש נחשב יאוש:

תַּנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר הַמַּלְוֶה מָעוֹת אֶת הַכֹּהֵן וְאֶת הַלֵּוִי בְּבֵית דִּין על מנת שיגבה את חובו ממעשרות שיפריש מחלקן, וּמֵתוּ הכהן או הלוי קודם שהפריש המעשרות, כיון שהלוה להם בפני בית דין אין צריך ליטול רשות מן היורשים שיקבלו על עצמם את חוב אביהם, אלא מַפְרִישׁ המלוה עֲלֵיהֶן בְּחֶזְקַת אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט, שהטילו בית דין את החוב להיות בחזקת השבט, ומחמת כך יכול המלוה לגבות את חובו מן המעשרות. וְהמלוה מעות אֶת הֶעָנִי בְּבֵית דִּין על מנת לגבות חובו ממעשר עני וּמֵת העני קודם שהפריש המלוה את המעשר, מַפְרִישׁ המלוה עָלָיו וגובה חובו מהמעשר בְּחֶזְקַת עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל באותה העיר, ויש כח ביד בית דין להטיל חוב העני על עניי העיר כדי שיגבה המלוה את חובו ממעשר העני, שתקנתם הוא, כדי שיהיו מלווים מצויים להם כשיצטרכו. רַבִּי אַחַי אוֹמֵר מפריש המלוה בשביל חוב העני בְּחֶזְקַת עֲנִיֵּי עוֹלָם שבאותה העיר ואפילו אינם עניי ישראל. מַאי בֵּינַיְיהוּ – היכן יבואו להיות חלוקים בדין, הלכה למעשה.

אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ בין רבי אליעזר בן יעקב לרבי אחי בעיר שיש בה רק
עָנֵי כּוּתִיִּים, שלדעת רבי אליעזר בן יעקב אין המלוה מפריש
ממעשר עני, שהכותיים גירי אריות הם, ואינם נוטלים מעשר עני,
ותקנו חכמים שיפריש בחזקת עניי ישראל שבאותה העיר, ולכן
איבד המלוה את מעותיו. ולדעת רבי אחי מפריש גם על עניי
כותיים שגירי אמת הם.
עוד אומרת הברייתא, שהמלוה את העני בבית דין כדי שיפריש
מחלקו וְהֶעָשִׁיר הֶעָנִי ושוב אינו נוטל מעשר עני, אֵין המלוה מַפְרִישׁ
עָלָיו ממעשר עני לגבות חובו, שחייב ליתן המעשר לעני אחר,
והפסיד המלוה מעותיו וְזָכָה הַלָּוֶה – העני שנתעשר בְּמַה שֶּׁבִּירְּדוּ –
במעות ההלואה, ואין המלוה יכול לתובעו, שכך התנו שלא יגבה
המלוה חובו אלא ממעשר עני הראוי לבוא ללוה.
שואלת הגמרא, וְרַבָּנָן, מַאי שְׁנָא לְמֵיתָה – במה שונה אם מת הלוה
דְּעָבוּד תַּקָּנְתָּא – שתקנו חכמים שיפריש המלוה בחזקת העניים,
וּמַאי שְׁנָא לַעֲשִׁירוּת – ומדוע שונה כאשר נתעשר העני דְּלֹא עָבוּד
תַּקָּנְתָּא – שלא תקנו חכמים שיפריש בחזקת שאר העניים. משיבה
הגמרא, מֵיתָה שְׁכִיחָא – שמא ימות העני הוא דבר שכיח, ועשו בו
חכמים תקנה, אבל שמא תבוא עֲשִׁירוּת לעני, זה לֹא שְׁכִיחָא ואין
עושים חכמים תקנה בדבר שאינו שכיח. וכן אָמַר רַב פָּפָּא
שעשירות אינה דבר שכיח, וְהֵיינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי – מאמר שגור בפי
הבריות, שאם יאמרו לך חֲבֶרְךָ מֵת – מת חברך, אַשֵּׁר – תאמין.
אבל יאמרו לך אִיתְעַשַּׁר – חברך התעשר, לֹא תְּאַשֵּׁר – אל תאמין,
שעשירות אינה שכיחה:
שנינו במשנה שהמלוה מעות את הכהן ומֵת הלוה צָרִיךְ לְיַטּוֹל
רְשׁוּת וְכוּ' מן היורשין:
הגמרא מבארת באיזה יורשים עוסקת המשנה: תַּנְיָא בתוספתא
(פ"ג ה"א), המלוה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני ומתו, צריך
ליטול רשות מן היורשין. אלו הן היורשין, רַבִּי אוֹמֵר יוֹרְשִׁין שֶׁיֵּרְשׁוּ
מהלוה. שואלת הגמרא, וּמִי אִיכָּא – האם ישנם יוֹרְשִׁין דְּלֹא יֵרְתֵי
– שלא קבלו ירושה, הלא כל יורש ודאי קיבל ירושה, ומה חידש
רבי.
משיבה הגמרא, אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כוונת רבי שהדין במשנה
שנוטל המלוה רשות מהיורשים מדובר שֶׁיֵּרְשׁוּ קַרְקַע, שאז חייבים
הם לפרוע חוב אביהם, וְלֹא יהיה הדין כך כְּשֶׁיֵּרְשׁוּ כְּסָפִים, שאין
חייבים לפרוע חוב אביהם, ואיבד המלוה מעותיו, לפיכך אינו
גובה חובו מהמעשרות.
הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בענין שיעור הקרקע שיקבלו
היורשים וישתעבדו לפרוע חוב אביהם:
אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, הִנִּיחַ הלוה בירושה קרקע מועטת בשיעור מְלֹא
מַחַט, הרי המלוה גּוֹבֶה חובו מהמעשרות כשווי קרקע מועטת
כִּמְלֹא מַחַט, שקרקע זו משועבדת לחוב אביהם, ושאר החוב נפקע
במיתת הלוה. אבל הניח הלוה קרקע בשיעור גדול כִּמְלֹא קַרְדּוֹם,
גּוֹבֶה המלוה כל חובו מהמעשרות כשווי קרקע גדולה כִּמְלֹא
קַרְדּוֹם, מפני שהחוב כשווי הקרקע מוטל על היורשים לפורעו.
וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ הִנִּיחַ הלוה ליורשיו קרקע מועטת כִּמְלֹא
מַחַט, גּוֹבֶה המלוה כשווי קרקע בשיעור גדול כִּמְלֹא קַרְדּוֹם שיש
בה שווי כל החוב, מפני שאילו היה המלוה טורף הקרקע
המועטת, והיו היורשים פודים הקרקע במעות, יכול היה המלוה
לחזור ולטרוף קרקע זו עבור שאר חובו, ונמצא שכנגד כל החוב
יש שיעבוד בקרקע מועטת זו. וּכְמַעֲשֶׂה דִּקְטִינָא דְּאַבָּיֵי – כמעשה
שבא לפני אביי (כתובות צא:) בשדות קטנות שהורישׁ הלוה והיה
שויים מחצית החוב, וטרפם המלוה בחובו, ופדאום היורשים וחזר
המלוה וטרפם בעבור שארית חובו, ופסק אביי שהדין עימו
והקרקע משועבדת לכל החוב:
הגמרא מביאה דין נוסף שהישראל קונה מעשרות בלא שיבואו
הפירות ליד הלוי: תָּנוּ רַבָּנָן, יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לְלֵוִי, מַעֲשֵׂר יֵשׁ לְךָ בְּיָדַי
שהפרשתי מתבואתי לתת לך, אֵין חוֹשְׁשִׁין לְתִרּוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבּוֹ –
שמא עשה הלוי את המעשר לתרומת מעשר על מעשר ראשון שיש לו
בביתו.
שואלת הגמרא, מַאי קָאָמַר במי דיבר התנא שיש לו לחוש, הלא
הישראל אסור במעשר מפני גזל הלוי, והלוי הרי יודע אם עשאו
לתרומת מעשר. משיבה הגמרא, אָמַר אַבַּיֵי הָכִי קָאָמַר – כך יש
לפרש הברייתא, יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לְלֵוִי, מַעֲשֵׂר יֵשׁ לְךָ בְּיָדַי שהפרשתי
לתת לך וְהֵילְךְ דָּמָיו שמבקש אני לקנותו, ונטל הלוי המעות, יכול
הישראל לאכול מהמעשר וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מעשר זה עָשָׂאוֹ הלוי
לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל מעשרות שיש לו בְּמָקוֹם אַחֵר כיון שאין הלוי
יודע כמה מעשר יש לישראל, ותרומת מעשר שיעורה קבוע,
מעשר מן המעשר. אבל ישראל שאמר ללוי כּוֹר מַעֲשֵׂר יֵשׁ לְךָ בְּיָדַי
ומבקש אני לקנותו וְהֵילְךְ דָּמָיו ונטל הלוי המעות, חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא
עָשָׂאוֹ הלוי לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל מעשרות שיש לו בְּמָקוֹם אַחֵר,
שיודע כמה מעשר יש ביד הישראל, ויכול לעשותו לתרומת
מעשר על מעשרות שיש לו בביתו, ולכן אסור לישראל לאכול מן
המעשר.
הגמרא דוחה את ביאורו של אביי: מקשה הגמרא, אֲטוּ בִּרְשׁוּעֵי
עָסְקִינַן – וכי משנתינו עוסקת ברשעים, דְּשָׁקְלֵי דְּמֵי – שלוקח הלוי
מעות בעד פירות המעשר וּלְאַחר מכן מְשַׁוֵּוי לֵיהּ – עושה הפירות
תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שאסורים ללוקח, ודאי אין המשנה עוסקת בכך.
מתרצת הגמרא אֶלָּא, אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי הָכִי קָאָמַר,
יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לְבֶן לֵוִי, מַעֲשֵׂר לְאָבִיךָ בְּיָדַי שהפרשתי בחיי אביך כדי
ליתן לו, ומבקש אני לקנותו וְהֵילְךְ דָּמָיו ונטל בן הלוי המעות, אֵין
חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מעשר זה עָשָׂאוֹ אָבִיו של הלוי לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל
מעשרות שהיו לו בְּמָקוֹם אַחֵר, ומותר הישראל באכילת המעשר.
אבל ישראל שאמר לבן לוי כּוֹר מַעֲשֵׂר לְאָבִיךָ בְּיָדַי, ומבקש אני
לקנותו, וְהֵילְךְ דָּמָיו, ונטל בן הלוי המעות, כיון שיכול היה אביו
של הלוי לעשות את המעשר לתרומת מעשר, ולא היה נקרא
רשע שהרי אביו לא נטל דמיו, חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מעשר זה עָשָׂאוֹ אָבִיו
של הלוי לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל מעשרות שיש לו בְּמָקוֹם אַחֵר.
הגמרא דוחה גם את דברי רב משרשיא: שואלת הגמרא, מפני מה
עלינו לחשוש שמא אביו של הלוי עשה המעשר לתרומת מעשר,
וְכִי נֶחְשְׁדוּ חֲבֵרִים לִתְרוֹם – להפריש תרומה שֶׁלֹּא מִן הַמּוּקָף –
כשאין הפירות כולן סמוכים בשעת הפרשת התרומה, שכך הדין
בהפרשת תרומה לעשותה 'מן המוקף'.
מיישבת הגמרא, אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי, הָכִי קָאָמַר, בֶּן יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר
לְלֵוִי, כָּךְ אָמַר לִי אַבָּא לפני מותו, מַעֲשֵׂר שהפריש מתבואתו כדי
לתת לְךָ נמצא בְּיָדַי, אוֹ אמר הישראל ללוי, כך אמר לי אבא,
מַעֲשֵׂר שהפריש כדי ליתן לְאָבִיךָ בְּיָדַי, חוֹשְׁשִׁין לְתִרּוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבּוֹ
– שעדיין לא הפריש תרומת מעשר מהמעשר. ואף שחזקה על
חבר שיתקן פירות טבל שבידו, ומפני מה חוששים שלא הפריש
תרמות המעשר, מבאר רב אשי הטעם, בֵּינַיִן דְּלָא קַיְּין – לא הודיע
אביו של הישראל מה מידת המעשר, בודאי אינו יודע כמה הוא,
ולכן לֹא הָוֶה מְתַקֵּן לֵיהּ בַּעַל הַבַּיִת – לא תקנו ולא הפריש ממנו
תרומת המעשר, ולפיכך אין ללוי לאכול המעשר בלא שיפריש
תרומת מעשר. אבל ישראל שאמר ללוי, כך אמר לי אבא, כּוֹר
מַעֲשֵׂר לְךָ בְּיָדַי שהפריש אבא מתבואתו עבורך, אוֹ שאמר, כך
אמר לי אבא, כּוֹר מַעֲשֵׂר לְאָבִיךָ בְּיָדַי שהפריש אבא עבור אביך,
אֵין חוֹשְׁשִׁין לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבּוֹ, שבודאי הפריש תרומת מעשר,
בֵּינַיִן דְּקַיְּין – שהודיע אביו של הישראל מה מידת המעשר, בודאי
תַּקּוֹנֵי תַּקְּנֵיהּ בַּעַל הַבַּיִת – הפריש תרומת מעשר, שמוחזק הישראל
שתיקן המעשר שבביתו קודם שמת, אף שאינו מוטל עליו.
שואלת הגמרא, וְכִי יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְבַעַל הַבַּיִת לְתָרֵם תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר,
הלא המעשר שייך ללוי, ונמצא הישראל תורם שלא מדעת
הבעלים. משיבה הגמרא, אֵין – הן, כלומר יש רשות לישראל
לתרום תרומת מעשר ממעשרותיו, שברייתא זו כַּאֲבָא אֶלְעָזָר בֶּן
גַּמְלָא הִיא, הסובר שיש רשות לישראל לתרום שלא מדעת הלוי,
דְּתַנְיָא בברייתא, אַבָּא אֶלְעָזָר בֶּן גַּמְלָא אוֹמֵר כתוב (במדבר יח כז)
'וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן וְכַמְלֵאָה מִן הַיֶּקֶב',